

СЎЗ САНЪАТИ ХАЛҚАРО ЖУРНАЛИ

8 ЖИЛД, 1 СОН

МЕЖДУНАРОДНЫЙ ЖУРНАЛ ИСКУССТВО СЛОВА

ТОМ 8, НОМЕР 1

INTERNATIONAL JOURNAL OF WORD ART

VOLUME 8, ISSUE 1

СЎЗ САНЪАТИ ХАЛҚАРО ЖУРНАЛИ

МЕЖДУНАРОДНЫЙ ЖУРНАЛ ИСКУССТВО СЛОВА | INTERNATIONAL JOURNAL OF WORD ART

№1 (2025) DOI <http://dx.doi.org/10.26739/2181-9297-2025-1>

Бош муҳаррир:

Тўхтасинов Илҳом

п.ф.д., профессор (Ўзбекистон)

Бош муҳаррир ўринбосари:

Главный редактор:

Тўхтасинов Илҳом

д.п.н., профессор (Ўзбекистон)

Заместитель главного редактора:

Editor in Chief:

Tuhtasinov Ilhom

DSc. Professor (Uzbekistan)

Deputy Chief Editor

ТАҲРИРИЙ МАСЛАҲАТ КЕНГАШИ

Назаров Бахтиёр

академик. (Ўзбекистон)

Якуб Умарўгли

ф.ф.д., профессор (Туркия)

Алмаз Улви Биннатова

ф.ф.д., профессор (Озарбайжон)

Бокиева Гуландом

ф.ф.д., профессор (Ўзбекистон)

Миннуллин Ким

ф.ф.д., профессор (Татаристон)

Махмудов Низомиддин

ф.ф.д., профессор (Ўзбекистон)

Керимов Исмаил

ф.ф.д., профессор (Россия)

Жўраев Маматкул

ф.ф.д., профессор (Ўзбекистон)

Куренов Рахиммамад

к.ф.н. (Туркменистон)

Кристофер Жеймс Форт

Мичиган университети (АҚШ)

Умархўжаев Мухтор

ф.ф.д., профессор (Ўзбекистон)

Мирзаев Ибодулло

ф.ф.д., профессор (Ўзбекистон)

Болтабоев Ҳамидулла

ф.ф.д., профессор (Ўзбекистон)

Дўстмухаммедов Хуршид

ф.ф.д., профессор (Ўзбекистон)

Лиходзиевский А.С.

ф.ф.д., профессор (Ўзбекистон)

Сиддикова Ирода

ф.ф.д., профессор (Ўзбекистон)

Шиукашвили Тамар

ф.ф.д. (Грузия)

Туробов Бекпулат

масъул котиб, PhD, доцент
(Ўзбекистон)

РЕДАКЦИОННЫЙ СОВЕТ

Назаров Бахтиёр

академик. (Ўзбекистон)

Якуб Умар оглы

д.ф.н., профессор (Туркия)

Алмаз Улви Биннатова

д.ф.н., профессор (Азербайджан)

Бакиева Гуландом

д.ф.н., профессор (Ўзбекистон)

Миннуллин Ким

д.ф.н., профессор (Татарстан)

Махмудов Низомиддин

д.ф.н., профессор (Ўзбекистон)

Керимов Исмаил

д.ф.н., профессор (Россия)

Джураев Маматкул

д.ф.н., профессор (Ўзбекистон)

Куренов Рахиммамад

к.ф.н. (Туркменистон)

Кристофер Джеймс Форт

Университет Мичигана (США)

Умархаджаев Мухтар

д.ф.н., профессор (Ўзбекистон)

Мирзаев Ибодулло

д.ф.н., профессор (Ўзбекистон)

Балтабаев Ҳамидулла

д.ф.н., профессор (Ўзбекистон)

Дустмухаммедов Хуршид

д.ф.н., профессор (Ўзбекистон)

Лиходзиевский А.С.

д.ф.н., профессор (Ўзбекистон)

Сиддикова Ирода

д.ф.н., профессор (Ўзбекистон)

Шиукашвили Тамар

д.ф.н. (Грузия)

Туробов Бекпулат

отв. секретарь, PhD, доцент
(Ўзбекистон)

EDITORIAL BOARD

Bakhtiyor Nazarov

academician. (Uzbekistan)

Yakub Umarogli

Doc. of philol. scien., prof. (Turkey)

Almaz Ulvi Binnatova

Doc. of philol. scien., prof. (Azerbaijan)

Bakieva Gulandom

Doc. of philol. scien., prof. (Uzbekistan)

Minnulin Kim

Doc. of philol. scien., prof. (Tatarstan)

Mahmudov Nizomiddin

Doc. of philol. scien., prof. (Uzbekistan)

Kerimov Ismail

Doc. of philol. scien., prof. (Russia)

Juraev Mamatkul

Doc. of philol. scien., prof. (Uzbekistan)

Kurenov Rakhimmamed

Ph.D. Ass. Prof. (Turkmenistan)

Christopher James Fort

University of Michigan (USA)

Umarkhodjaev Mukhtar

Doc. of philol. scien., prof. (Uzbekistan)

Mirzaev Ibodulla

Doc. of philol. scien., prof. (Uzbekistan)

Boltaboev Hamidulla

Doc. of philol. scien., prof. (Uzbekistan)

Dustmuhammedov Khurshid

Doc. of philol. scien., prof. (Uzbekistan)

Lixodzievsky A.S.

Doc. of philol. scien., prof. (Uzbekistan)

Siddiqova Iroda

Doc. of philol. scien., prof. (Uzbekistan)

Shiukashvili Tamar

Doc. of philol. scien. (Georgia)

Turobov Bekpulat

PhD Ass. prof. Senior Secretary
(Uzbekistan)

PageMaker | Верстка | Саҳифаловчи: Хуршид Мирзахмедов

Контакт редакций журналов. www.tadqiqot.uz

ООО Tadqiqot город Ташкент,

улица Амира Темура пр.1, дом-2.

Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; E-mail: info@tadqiqot.uz

Тел: (+998-94) 404-0000

Editorial staff of the journals of www.tadqiqot.uz

Tadqiqot LLC The city of Tashkent,

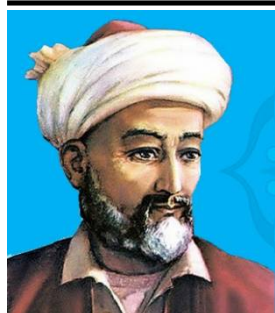
Amir Temur Street pr.1, House 2.

Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; E-mail: info@tadqiqot.uz

Phone: (+998-94) 404-0000

1. Raxmatullaeva Guljaxon Normo‘min qizi INSON ICHKI OLAMI NEGATIV KONSEPTLARINING LINGVO-KOGNITIV TAHLILI (g`am-anduh (qayg`u), mahzunlik, iztirob konseptlari misolida).....	5
2. Xamrayeva Zebiniso Xaydarovna A COMPARATIVE STUDY OF THE COMPLEX SYNTACTIC CONSTRUCTIONS BASED ON ENGLISH LANGUAGE MATERIALS.....	11
3. Esanova Zebo Ikrom qizi ZAMONAVIY TILSHUNOSLIKDA DISKURS TUSHUNCHASI VA UNING O‘RGANILISHI.....	17
4. Abdullaeva Sanobar Bakhrillaevna BIBLICAL PHRASEOLOGY DESCRIBING THE SOCIAL POSITION OF A PERSON.....	23
5. Kozieva Iqbol Kamiljonovna METHODS OF ANTHROPOLOGICAL RESEARCH.....	27
6. Эпрашева Т.А. ХАЛҚАРО СОЛИҚ ХУЖЖАТЛАРИДА СОЛИҚ ТЕРМИНОЛОГИЯСИНИНГ ҚИЁСИЙ ВА ТИПОЛОГИК ТАҲЛИЛИНИ НАЗАРИЙ АСОСЛАРИ.....	35
7. Kushatova Nargiza Rustamovna TEODOR DRAYZERNING BAXTIQARO KERRI ROMANIDA XRONOTOP: ZAMON VA MAKONNING POETIK TASVIRI”.....	40
8. Ergashova Baxora Sayfillo qizi, Janna Tsulimova ИСПОЛЬЗОВАНИЕ НАСТОЛЬНЫХ ИГР В ОБУЧЕНИИ ИТАЛЬЯНСКОМУ ЯЗЫКУ КАК ИНОСТРАННОМУ: ОПЫТ И ПЕРСПЕКТИВЫ.....	47
9. Obloqulova O‘g‘iloy Abdurayim qizi MILLIY VA MADANIY QADRIYATLARNING REKLAMA MATNLARDA IFODALANISHI.....	51
10. Rakhimova Nodira Kamolovna INTERTEXTUALITY IN TRANSLATION: THEORETICAL INSIGHTS AND PRACTICAL APPROACHES.....	55
11. Xaydarova Nigora Tuxtasinovna GENDER MULOQOTINING PSIXOLOGIK ASOSLARI.....	66
12. Bekturodova Feruza Dilmurat qizi XITOIY TILIDAGI FIZIK ATAMALAR SHAKLLANISHINING LINGVISTIK TAMOIYILLARI.....	71
13. Boymurodova Dilafruz Dilshod qizi YAPON TILIDA YOZUV TIZIMI RIVOJLANISHI VA HIRAGANA, KATAKANA, KANJILARNING FONETIK KATEGORIYALARI.....	75
14. Gulzor Baxriddin qizi Temirova THE NATURE OF A JOURNALIST'S POSITION IN POLITICAL COMMENTARY AND ITS CONCEPTUAL ASPECTS.....	80
15. Aminova Lola Alimovna TURK TILIDA YAXSHI TILAK BILDIRISH VA ILTIFOT SO‘ZLARI.....	86
16. Najmiyeva Po‘lotoy Tilavmurodovna KELISHIK QO‘SHIMCHALARINING TARIXIY TADQIQI.....	94
17. Tilovova Go‘zal Rustamovna TERMINOLOGIYA VA LUG‘ATSHUNOSLIKNING O‘ZARO BOG‘LIQLIGI.....	99
18. Nilufar Abduraxmonova, Tirkashev Jasurjon Uktam o‘g‘li OTLARNING SEMANTIK TASNIFIDA XALQARO STANDART TEGLAH TIZIMLARIDAN FOYDALANISHNING NAZARIY ASOSLARI.....	103
19. Shoxida Ulugova Shoxruxovna POETIK NUTQDA INDIVIDUAL METAFORIK KONSEPTLARNING FAOLASHUVI.....	115
20. Lutfillovna Faxriniso Maxmudovna YAPON TILI IYEROGILFLARINING PAYDO BO‘LISH TARIXI.....	120

21. Eshanova Zilolaxon Qo‘chqarovna ISTIQLOL DAVRI O‘ZBEK SHE’RIYATIDA XALQ ERTAKLARI BADIY SINTEZI.....	125
22. Халмурадова Зебинисо Шавкатовна ИСПОЛЬЗОВАНИЕ АНТРОПОНИМОВ В ТЕКСТАХ АНГЛОЯЗЫЧНОЙ ХУДОЖЕСТВЕННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ.....	132
23. Умитой Хушвақтова ЁЗУВЧИ ЗУЛФИЯ ҚУРОЛБОЙ ҚИЗИ АСАРЛАРИДА ПАРАЛИНГВИСТИК ВОСИТАЛАР.....	138
24. Alimova Sevara Farxadovna XITOIDA RANG MADANIYATINING KELIB CHIQISH.....	145
25. Fayzullaeva Zebuniso Abdulkarimovna DAS LEHREN DER MODI DER VERBEN DES DEUTSCHEN ANHAND DER TRADITIONELLEN UND NEUEN METHODEN.....	149
26. Razmuxamedova Fotima Jahongir qizi XITOI TILIDAGI QON-QARINDOSHLIK TERMINLARINING LINGVISTIK TAHLILI.....	154
27. Sayyora Tagaeva, SH.Mustanova MADANIYAT, BILIM VA TIL – SEMANTIK TIPOLOGIYA TALQINIDA.....	160
28. Odinoxon Qulmuradova JURNALISTIKADA DIALOGIK JANR TUSHUNCHASI, UNING O'ZIGA XOSLIGI VA TASNIFI.....	164
29. O‘ng‘alova Zulayho Xolboy qizi ASQAD MUXTOR ASALARIDA ZAMON, MAKON VA MUHIT TASVIRI.....	171
30. Xolida Yo‘ldasheva MATN TIPOLOGIYASIGA ANTROPOTSENTRIK YONDASHUV.....	177
31. Ibragimova Shahnoza Xalilovna LINGUOPOETIC AND LINGUISTIC FEATURES OF ERNEST HEMINGWAY’S NOVEL “A FAREWELL TO ARMS”.....	182
32. Sadriddinzoda Safiya Shaxobiddinovna AMPHIBOLOGY IN ENGLISH RELIGIOUS LEXICOLOGY.....	187
33. Esirgapov Mukhiddin Nizomiddinovich THE INFLUENCE OF THE INTERNET AND DIGITAL TECHNOLOGIES ON THE ENGLISH LANGUAGE....	193

INTERNATIONAL JOURNAL OF WORD ART

ISSN: 2181-9297

www.tadqiqot.uz

Eshanova Zilolaxon Qo'chqarovna,
Andijon davlat universiteti doktoranti,
filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD),
dotsent. E-mail: zeshanova79@gmail.com,

ISTIQLOL DAVRI O'ZBEK SHE'RIYATIDA XALQ ERTAKLARI BADIY SINTEZI

<https://doi.org/10.5281/zenodo.15521367>

ANNOTATSIYA

Istiqlol davrida ijod qilayotgan shoirlar ijodida folklor sintezi lirik qahramon kechinmalarini ifodalashda va davr muammolari tasvirini berishda ertaklar syujetiga xos epizodlar, mifologik obraz va motivlardan ijodiy foydalanishda ham namoyon bo'lmoqda. Maqolada folklor sintezining namoyon bo'lishidagi ayni shu jihatlari Farida Afro'z, Usmon Azim, Chori Avaz, Gulbahor Ortiqxo'jayeva, A'zam Obidov, Suxrob Ziyov, Najmiddin Ermatov, Feruz Nematullayev kabi shoirlar she'rlari tahlili misolida ochiqqlangan.

Kalit so'zlar: lirika, she'r, ertak, syujet, motiv, sintez, sintezlashgan folklorizm, folklorizm, badiiyat.

Eshanova Zilola Qochqarovna,
Doctoral student of Andijan State University,
Doctor of Philosophy (PhD) in Philology, Associate Professor.
E-mail: zeshanova79@gmail.com,

ARTISTIC SYNTHESIS OF FOLK FAIRY TALES IN UZBEK POETRY OF THE INDEPENDENCE PERIOD

ANNOTATSIYA

The synthesis of folklore in the works of poets of the independence period is also manifested in the creative use of episodes, mythological images, and motifs characteristic of fairy tale plots, in expressing the state of the lyrical hero and depicting the problems of the time. In the article, these aspects of the manifestation of the synthesis of folklore are revealed on the example of the analysis of the poems of such poets as Farida Afroz, Usmon Azim, Chori Avaz, Gulbahor Artikhodzhaeva, Azam Obidov, Sukhrob Ziyov, Najmiddin Ermatov, Feruz Nematullaev.

Keywords: lyric poetry, poem, fairy tale, plot, motif, synthesis, synthesized folklorism, folklorism, poetics.

Эшанова Зилолахон Кучкаровна,
докторант Андижанского государственного университета,
доктор философии (PhD) по филологическим наукам, доцент.
E-mail: zeshanova79@gmail.com,

ХУДОЖЕСТВЕННЫЙ СИНТЕЗ НАРОДНЫХ СКАЗОК В УЗБЕКСКОЙ ПОЭЗИИ ПЕРИОДА НЕЗАВИСИМОСТИ

АННОТАЦИЯ

Синтез фольклора в творчестве поэтов периода независимости также проявляется в творческом использовании эпизодов, мифологических образов и мотивов, характерных для сказочных сюжетов, при выражении состояния лирического героя и изображении проблем времени. В статье раскрываются именно эти аспекты проявления фольклорного синтеза на примере анализа стихотворений таких поэтов, как Фарида Афруз, Усман Азим, Чори Аваз, Гульбахор Ортикходжаева, Аъзам Обидов, Сухроб Зиё, Нажмиддин Эрматов, Феруз Нематуллаев.

Ключевые слова: лирика, стихотворение, сказка, сюжет, мотив, синтез, синтезированный фольклоризм, фольклоризм, поэтика.

KIRISH. Istiqlol davrida ijod qilgan shoirlar folklordan ijodiy foydalanish tamoyiliga asoslanib, she'rlarida folklordagi janr, obraz va motivlarni badiiy sintezlash orqali o'z ijodiy-estetik maqsadiga erishmoqdalar. Mazkur davrda ijod qilgan Farida Afro'z, Usmon Azim, Chori Avaz, Gulbahor Ortixo'jayeva, A'zam Obidov, Suxrob Ziyo, Najmiddin Ermatov, Feruz Nematullayev kabi shoirlar ertak janri komponentlarini she'r kompozitsiyasiga sintezlay olgan va folklorga xos sintezni o'zida mujassamlashtirgan betakror asarlar yaratdilar. Ularning she'rlarida folklor sintezi davr muammolari, lirik qahramon ruhiyati va kechinmalari ifodasiga xizmat qilmoqda. Shu o'rinda mazkur davr she'riyatida xalq ertaklari badiiy sintezi qanday namoyon bo'layotganligini ochiqlash zarurati tug'iladi va biz bu masalani ushbu maqolamizda yoritishni maqsad qildik.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODLAR. O'zbek hikoyalarida folklor sintezi muammosini o'rgangan G.Imomova o'z tadqiqotida: "... folklor bag'rida, uning tajribalaridan bahramand bo'lib yuzaga kelgan yozma adabiyot o'zining butun taraqqiyoti mobaynida folklorga murojaat etib, uning ilg'or tajribalariga tayanib rivojlanib kelmoqda"[8,104] deydi va o'zbek hikoyalaridagi folklor sintezi bevosita sintezlashgan va qisman stilizatsion folklorizmlar asosida yuzaga chiqayotganligini asoslaydi. Olimaning bu fikriga asoslanib aytishimiz mumkinki, istiqlol davri o'zbek she'riyatida ham folklor sintezi sintezlashgan va stilizatsion folklorizmlar orqali yuzaga chiqmoqda.

Sintezlashgan folklorizmlar tipologiyasi masalasini B.Sarimsoqov, I.Yormatov, L.Sharipova S.Mirzayeva, D.Xoliqova, M.Qo'chqarova, D.Quvvatova, Sh.Davronova, S.Xamdamova, N.Tursunovalar o'rganganlar. Sintezlashgan folklorizmlar haqida B.Sarimsoqov: "Afsona, rivoyat, xalq ertagi va qissalari syujeti yozma adabiyot tomonidan o'zlashtirilib, yozuvchi yaratgan syujetga birlashtirilib, singib ketishidan paydo bo'ladi"[11, 37] – deydi. L.Sharipova esa "Biror bir ijodkor folklorga xos syujetni o'z asari syujetiga singdirib yuborsa va bu ikki syujet qorishib, ajralmas holga kelsa, murakkab folklorizmning sintezlashgan folklorizm ko'rinishi yuzaga kelishini"[12,17] ta'kidlaydi. Yuqoridagi olimlarning ishlarida turli adabiy tur janrlarida folklorizmlar tipologiyasi masalasi yoritilgan bo'lsa-da, istiqlol davri o'zbek she'riyatida folklor sintezi, xususan, ertak janri sintezi masalasi ushbu tadqiqotlar obyekti bo'lgan emas.

Maqolada struktural, qiyosiy-tipologik tahlil metodlaridan foydalangan holda istiqlol davri o'zbek she'riyatida folklor sintezi qanday namoyon bo'layotganligi masalasi mazkur davrda ijod qilgan shoirlarning xalq ertaklari badiiy sintezi asosida yaratilgan she'rlarini tahlil qilish orqali ochiqlandi.

NATIJALAR VA MUHOKAMA. Chori Avazning "Yoriltosh" ertagini o'qib... she'ri lirik syujeti shu mavzudagi ertak ta'sirida yuzaga kelgan lirik kechinma asosida rivojlantirilgan. Bizga ma'lumki, "Yoriltosh" ertagi (Xorazmda "Oltin beshik, Farg'onada "Ochil, ochil qamishlar", Toshkentda "Ochilqamish" deb nomlanadi) o'gaylik syujet motivi asosidagi ertak bo'lib, unda o'z o'gay akasiga turmushga chiqishni istamagan qiz sarguzashtlari hikoya qilinadi. Qiz erksizlik, majburlikdan qochib, toshdan panoh topadi. Ertakdagi ayni syujet motividan shoir o'z davridagi vatan ozodligi bilan bog'liq qarashlarini hamda ayollarning og'ir mehnati bilan bog'liq muammolarni berishda foydalanadi. She'ning eksplitsit tasvirida singil obrazining erksizlikdagi holati turadi, biroq

chuqurroq mushohada qilsak, singil vatan obrazi sifatida keladiki, she'ning imlitsit tasvirida vatan ozodligi bilan bog'liq ijtimoiy mavzu turganini ko'ramiz:

Ipakdek ovozing toshni kesdimi?

Olatasirlardan tosh ham bezdimi?

Toshdanmikin erk epkini esdimi?

Yorildi tosh, yorildi tosh, yoriltosh.[4,9-10]

Bu ertakdagi "...qahramonning toshga yashirinish motivida qadimgi tosh kultiga tegishli tasavvur izlari" mavjudligini aytgan J.Asqarovaning fikriga ko'ra "aslida tosh qizning o'lgan onasi ruhi makon topgan joy" bo'lib, unga "homiy ruhlar makoni sifatida..., makondagi ruhlar xayrixohligining ifodasi sifatida qarash"[9,59] mumkin. Mazkur ertakdagi toshning badiiy talqini homiy ruhlar makoni ekan, unga shoir qanday yondashadi? Shoir toshning ertakdagi badiiy talqinidan ijodiy foydalanadi, biroq ertakdagi talqinga novatorona yondashgan holda induvidual talqinni beradi. Shoirga ko'ra, tosh nafaqat homiy ruhlar makoni, balki asrlar osha o'z avlodlarini yurt manfaatlari, ozodligi yo'lida birlashtirib, ularni himoyalab kelayotgan Haq qal'asi, xalq qal'asidir.

Ushbu she'rda shoir "Yoriltosh" ertagi syujetidagi ayrim komponentlarni she'rga sintezlaydi. Shoir she'rda lirik subyekt tilidan singilga ("Singilginam, toshga dardingni uqtir, Yorilgay tosh, yorilgay tosh, yoriltosh") murojaat etish orqali uni "Toshlarni uyg'ot"ishga chaqiradi. To'rt misrali besh banddan iborat ushbu she'rning har bandi so'ngida lirik subyektning qizga murojaati ertakdagi "Yoriltosh" qo'shig'i misrasi "Elan, tosh yorilgay: "Yoriltosh, yoril!./ Yorilgay tosh, yorilgay tosh, yoriltosh,/ Yorildi tosh, yorildi tosh, yoriltosh,/ Haq qal'asi, xalq qal'asi – yoriltosh" kabi turli o'zgarishlar bilan beriladi. She'rda "olamning sovuqligi", "toshlarni uyg'otish", "erk epkinining esishi", "toshning yorilishi" kabi metaforalar orqali vatan ozodligi bilan bog'liq kechinmalar tasviri ta'sirchan berilgan.

Bizga ma'lumki, Shukur Sa'dulla (ertak pesa), Rafiq Mo'min asarlari (drama) ayni shu ertak stilizatsiyasi asosida yaratilgan. O'zbek adabiyotida an'anaga aylangan xalq ertaklariga murojaat qilish lirikada ham davom ettirildi, xalq ertaklari sintezi lirik turda qanday amalga oshirildi, uning namoyon bo'lishi epik va dramatik turdagi holatidan nimasi bilan farqlanadi, degan haqli savol tug'iladi. Avvalo, lirika epik va dramatik turdagi asarlardan o'zining ixchamligi, qisqaligi, kechinma tasvirining berilishi bilan farqlanadi. She'riyatda voqelikning ayrim parchalari asosida lirik kechinmaga turtki bo'lgan omillar ochiqilanadi. She'riyat xalq ertaklari syujetidagi ayrim komponentlarni: epizod, obraz, detal va motivlar asosida ish ko'radi va ushbu unsurlar lirik qahramon ruhiy holati, davr voqeligi va muammolari asosida paydo bo'lgan kechinmalarni berishga xizmat qiladi. Bunday she'rlarda ertak materiali (obraz, detal, syujet motivlari) she'r badiiy strukturasini, g'oyaviy mundarijasini belgilaydi. Ijodkor xalq ertaklari syujetidagi ayrim epizodlarni o'zlashtirib, she'r mohiyatiga singdirib yuboradi, obraz, motivlarni esa stilizatsiya asosida sintezlaydi.

Farida Afro'z "Iltijo" she'rida "Yoriltosh" ertagidagi qizning ta'qibdan qochib toshdan panoh so'rash syujet motiviga murojaat qilgan. Ushbu she'rda ertakdagi "Yoriltosh" qo'shig'i yo'qlov janri mazmun-mohiyati va ritmini stilizatsiyalash orqali sintezlanadi. Yig'i-yo'qlovlar mazmun-mundariyasi marhumning sifatleri va qilgan yaxshi ishlarini yodga olish asosidagi lirik kechinma tasviridan iborat bo'ladi. Bizga ma'lumki, ushbu ertakda qiz otasi va akasini ko'rishni xohlamaydi, shu bois ertakdagi qo'shiq parchasi "Yorilma tosh, yorilma, Men otamni ko'rmayin" tarzida beriladi. Mazkur she'rda esa har bandning ilk misrasida refren tarzida berilgan "Yorilgin, tosh, yorilgin-ey, Men otamni ko'rayin / Yo'qotganim tillomni top" kabi analitik folklorizm ertakdagi ushbu syujet motiviga mohiyatan zid holda shakllantirilgan:

Yorilgin, tosh, yorilgin-ey,

Men otamni ko'rayin

Tuproq to'lgan ko'zlarini

Tilim bilan yalayin. [3,320]

Shoiraning mahorati shundaki, ertakdagi ushbu syujet motiviga parodaksal yondashadi va otasidan ayrilib, himoyasiz qolgan qiz kechinmalari va ruhiyatini berishda ijodiy foydalanadi.

A'zam O'ktamning "Ajdahoh" she'rida esa xalq ertaklaridagi zoomorfik obraz bo'lgan ajdahoh inson obrazi bilan qiyoslanadi. Uch banddan iborat she'r a-b, a-b tarzida qofiyalangan bo'lib, har bir bandi to'rt misradan iborat:

Aslida ajdahoga

Uchta bosh nega kerak?

O'ljani yutsa biri,

Ikkovi poylar sergak.[1,65]

Ajdahoh haqidagi mifologik qarashning ratsional mazmuni shoir g'oyasi, davr muammolari bilan birlashib ketgan. Shoir ilk banddan qadimgi ertaklarda ta'riflangan uch boshli ajdahoh haqidagi ma'lumotni keltiradi. Ikkinchi bandda esa ajdahoh boshlarining vazifasini izohlash orqali ajdahodek insonlarning qilmishi – o'ljani o'marishiga ishora qilinadi. Shoir she'rida ajdahoh obrazi haqidagi mifologik qarashlarni sintezlash orqali o'z davridagi xalq mulkini o'marayotgan insonlarning umumlashma obrazini yaratadi va davr muammolarini yoritadi.

O'zbek she'riyatida an'anaga aylangan xalq ertaklariga murojaat qilish, xalq ertaklari syujetini sintezlash istiqbol davrida ijod qilayotgan yosh shiorlar ijodida ham davom ettirilmoqda. Gulbahor Ortixo'jayevaning "Ertakka aylandim..." she'rida lirik syujet ertakona motivlar asosida rivojlantirilgan. Daryo ramzi folklor asarlarida chegara, ayriliq kabi talqinlarda keladi. Shoir she'ning lirik kirish vazifasini bajaruvchi "Oramizda daryo bor, Taroq tashlab bo'lmaydi"![6,81] baytlarida taqdiriga sevgan yori bilan ayriliq tushgani haqidagi axborotni beradi. Lirik subyekt va uning yori orasida daryoning borligi ayriliqni, daryoga taroq tashlab bo'lmasligi esa uddalab bo'lmas vazifani anglatadi.

Ma'lumki, ertak qahramonlari taroq fetishistik detali orqali o'rmon, tikanli to'siqni paydo qilib, ta'qibdan qutilgan yoki daryoga tashlangan taroq esa ma'lum tepaliklarni paydo qilgan. Bunday fetishizm bilan bog'liq sehrli buyumlar qahramonga epik homiylar tomonidan berilib, qahramonning g'ayrioddiy xislatlarini yuzaga chiqaradi va unga oldiga qo'yilgan vazifalarni, sinov shartlarini bajarishda, o'z maqsadiga erishishda yordam beradi[5,58]. Shoir she'rida xalq ertaklaridagi taroq tashlab, maqsadga yetish syujet motivini stilizatsiyalash orqali amalga oshirmaydi, balki uning ertakdagi funksional vazifasiga zid qo'llash orqali ijodiy foydalanadi. Daryo ramzi bu o'rinda o'zga dunyo talqinida keladi. V.Ya.Propp u dunyo bilan bog'liq tasavvurlar rus folklorida olovli daryo, bog' va tog' shaklida namoyon bo'lishini ta'kidlaydi [14]. Demak, lirik subyektning yoriga yetisha olmasligining sababi uning o'zga dunyoga ketgani. Yorining vafot etishi sabab ko'ngli "sehrli nay"ga, "yolg'iz xayolining yovvoyi oqqush" aylanishi kabi takrorlanmas tasvirlar orqali shoir lirik subyekt iztiroblarini beradi va ruhiy holatning betakror ifodasini beradi. Lirik subyektning sadoqati "Ishonuvchan sog'inchim Susambilni ko'zlaydi", "Bir kun uchar gilamda Huzuringga boraman!"[6,81] kabi baytlarda ertak janriga xos unsurlardan ijodiy foydalanish orqali tasvirlanadi. She'rida folklor sintezi xalq ertaklaridagi epik va mifik makonlar nomini (borsa kelmas, daryo, Susambil) keltirish, uchar gilam, taroq kabi fetishistik detal obrazlarini qo'llash orqali amalga oshirilgan. She'rdagi folklor sintezi lirik qahramonning taqdir sabab "borsa kelmasga ketgan" yori hijronida chekkan iztiroblari, kechinmalarini berishga xizmat qildirilgan.

Gulbahor Ortixo'jayevaning yana bir she'rida ham xalq ertaklariga xos syujet motivlarini funksional vazifasiga zid qo'llash orqali ijodiy foydalanish asosida ayol qalbi ruhiyati va kechinmalari tasviri berilgan. Lirik subyektning "orzu degan ulkan qasri peshtoqiga yuragining taqvimini ilib qo'yishi" atrofidagi odamlarning mehrsizligi, loqaydligi va undan ham "mehrining qurbonlikka so'yish"ni so'rashi sabab bo'lmoqda. Insoniy tuyg'ular qadrsizlangan, mehrsizlik, loqaydlik kuchaygan jamiyatda esa ulug' maqsadlar, orzular bo'g'iladi. Shoir ayni shu badiiy g'oyani ertak janriga xos unsurlar sintezi asosida beradi. Bu sintez esa ertakka xos fetishistik detal motivlarni "uchar gilamning osmonga ucholmasligi", "ochil dasturxonning ochilmasligi" kabi paradoksal qo'llash asosida yuzaga chiqqan:

Bu odamlar ertaklarga ishonmaydi,

Osmonlarga ucholmaydi uchar gilam.

Ochilmaydi endi ochil dasturxon ham,

Begonaga hatto ko'ngil yozib bo'lmas. [6,82]).

A'zam Obidovning "Ertak" she'ri "Zumrad va Qimmat" ertagi syujeti sintezi asosida yaratilgan. She'rda o'tinni bahona qilib, qizini o'rmonda yolg'iz qoldirgan otaga murojaat qilish orqali qizning o'rmon quchog'ida chalajon qolgani haqidagi axborot beriladi. Shoir she'rda davr muammolarini xalq ertagi bilan real hayotiy voqelikni sintez qilish orqali beradi:

Sehrgar momojon, qayoqda eding?

Zumradga kelmasin endi havasi

Otajon, otajon, keltirgin o'tin,

Sovqotib ketdiku uning bolasi. [2,35]

Suxrob Ziyoning "Ertakchi" she'rda ertakni bolalarni uyg'otish uchun aytish motivi (A'zam O'ktamning "Mening ertagim" she'ridagi kabi) rivojlantiriladi. She'rda shoir ertak syujetiga xos Qorabotir, Kenja botir obrazlariga ishora qiladi, uchar gilam, chiroqdagi jin kabi fetishistik detallarga paradoksal yondashadi. "Uchar gilamning sholchaga aylanishi", "jinning eski chiroqqa sig'may qolishi" hech qaysi ijodkor ijodida uchramagan topilma. Shoir ertakdagi bu motivlarni stilizatsiya qilmaydi, balki o'z ijodiy niyatiga moslab, modifikatsiyalash asosida qo'llaydi:

Hammasi chalkashdi, xotirim mulzam,

Kim u Qorabotir, Kenja botir kim,

Sholchaga aylandi u uchar gilam,

Eski chirog'iga sig'may qoldi jin. [13,117]

Ma'lumki, uchar gilam ertaklarda qahramon bajarishi kerak bo'lgan olamshumul ishni bajarishda yordamchi, ertakdagi epik vaqtni qisqartirishga, uzoq masofani yaqinlashtirishga xizmat qiladi. Chiroqdagi jin mifologik obrazi ham o'zining ozod qilinganligi evaziga ma'lum shartlarni bajaradi va ertak qahramoniga o'z oldiga qo'yilgan missiyasiga erishishida yordam beradi. Lirik qahramon Qorabotir, Kenja botir kabi ertak qahramonlarining unutilishi, ertakdagi qahramonliklarga o'quvchining ishonmasligiga ertaklarni bolalarni aldash uchun aytilgani sabab bo'lgan, deb hisoblaydi. She'rda shoir ertak mudroq bolalar qalbini uyg'otishga xizmat qiladigan g'oyalar asosida yaratilish kerakligi haqidagi falsafiy umumlashmani beradi. She'rdagi sintezning o'ziga xosligi unda ertaklarga xos mifologik detal va personajlarning shoirni iztirobga solgan kechinmalar tasvirini berishga xizmat qilganligi bilan xarakterlanadi.

Jontemir Jondorning "Simurg', senga berar etim qolmadi" deb boshlanuvchi she'ri xalq ertaklaridagi Semurg' obrazi vositasida qahramonning qahramonlik ko'rsatishi va o'z missiyasini amalga oshirishi syujet motivi sintezi asosida yaratilgan. Lirik subyektning ertak qahramoni kabi amalga oshirishi kerak bo'lgan maqsadi bor, "bu millat kindigin kesgan qo'rquvni qo'porib tashlash" va o'zi izlagan yurtga erishish:

Simurg', senga berar etim qolmadi,

Ertagim tugadi, quridi sillam.

Ko'zinga qararga betim qolmadi,

Mensiz yetajaksan chog'i manzilga.

Semurg' xalq ertak va dostonlarida qahramonga biror maqsadga erishishida yordam beradi, uning oldiga qo'yilgan sinov va shartlarni bajarishda, amalga oshirishi lozim bo'lgan vazifani uddalashda maslahatlar beradilar. Semurg' epik homiy sifatida ikki olamni bog'lovchi mifologik qush bo'lib, epik qahramonni yerosti dunyosidan yorug'lik dunyosiga olib chiqib qo'yishda yordam beradi [5, 51-54]. She'rning lirik subyekt ham o'z maqsadiga yetishish uchun Semurg' qushga minib, maqsadi sari harakat qilmoqda. Shoir bu maqsadni amalga oshirishga kuchi yetmayotganidan yozg'irgan lirik subyekt kechinmalari orqali o'z davri ijtimoiy muammolarini mahorat bilan beradi.

Najmiddin Ermatov ijodida ham davr she'riyatiga xos bo'lgan baxshi va ertakchi momolarga murojaat qilish usuli orqali davr bilan bog'liq muammolarni, millat dardi bilan bog'liq kechinmalar tasvirini berish mavjud. Uning "Xoldona momom xotirasiga" qaydi qo'yilgan epigraf bilan boshlanuvchi she'rda ertakchi momoga murojaat qilish usulidan foydalanilgan. Shoirning momodan so'ragan "ertaklarga ketganmikan-a, yo ajdarho yutganmikan-a, dostonlarda bitganmikan-a, oy chiqmasdan botganmikan-a, shaytonlarga sotganmikan-a, ertaklarga ketsammikan-a?" [10,76] kabi ritorik so'roqlari har bandning so'nggida takrorlanadi. Shoir ertaklardagi ideal hayot, parilarni qidirib

qahramonning uzoq safarga chiqishi va uni olib kelib baxtli yashashi kabi syujet motivlari sintezi orqali o'z davrida ko'ngilning, go'zal tuyg'ularning qadrsizlanishi, ishq va vafoning arzon bo'lgani, haqiqatning yo'qligi, kutgan yaxshi kunlarining kelmayotgani haqidagi iztirobli kechinmalarini beradi.

N.Ermatovning "Surnayning bo'g'ziga kishanlangan sas" deb boshlanuvchi she'rida xalq ertak va dostonlariga xos motivlar stilizatsiyasidan foydalanilgan:

Gul parini yutgan uch bosh ajdaho,
Bahodirin kutgan ul ko'zi shahlo,
Tashqarida dunyo – tashqari ro'yo,
Ro'yolig'ning unutilig' dostoni ichindamiz.[10,12]

N.Ermatov she'rlarida ko'ngilning turfa xoli, kechinmalarining betakror tasvirini ko'rish mumkin. Uning "Sen yoqtirgan yomg'irlar yog'di" deb boshlanuvchi she'rida "Tilla baliq" ertagidagi baliqchi chol, oltin baliqni tutish, teshik tog'oraga tikilgan kampir kabi syujet motivlari lirik syujetni rivojlantirishga va shoirning ishq, hijron iztiroblari kabi kechinmalarini berishga xizmat qilgan:

To'r tashlab o'tirdim baliqchi cholday,
Bisotimda qolgan xo'ragim jondir.

.....

Teshik tovog'iga tikilib uyda
Umidvor kutadir qarimsiq kampir.[10,40]

Samariddin Sayyidzodning "Hazil she'r"i yumoristik xarakterda. Ushbu she'r ham "Tilla baliq" ertagi syujeti sintezi asosida yaratilgan bo'lib, bu jarayon real voqelik bilan ertakning o'zaro uzviy bog'lanishi orqali amalga oshirilgan:

Oltin baliq tushdi bugun qarmog'imga,
Mendan tilak so'ray ketdi bechorahol.
Uy beeshik...

Tog'oram ham teshik edi,
Shoshib qoldim ertakdagi men o'sha chol [7]

Shoir she'rida folklor sintezi orqali o'z davridagi voqealarga munosabatini kinoyaviy tarzda ifodalaydi.

Feruz Nematullayevning "O'rdakka o'xshasam..." deb boshlanuvchi she'ri "Irkit o'rdakcha" adabiy ertagi syujeti ta'sirida yaratilgan. She'r lirik syujeti ayni shu ertak syujeti bilan qorishib, organik butunlik hosil qilgan va shoir g'oyaviy maqsadini yuzaga chiqargan.

XULOSA. Folklor va adabiyot sintezi, xususan, she'r va ertak sintezi murakkab badiiy hodisa bo'lib, uni amalga oshirish shoirdan yuksak badiiy mahoratni talab qiladi. Istiqlool davrida ijod qilgan Farida Afro'z, Usmon Azim, Chori Avaz, Gulbahor Ortiqxo'jayeva, A'zam Obidov, Suxrob Ziyov, Jontemir Jondor, Najmiddin Ermatov, Samariddin Sayyidzod, Feruz Nematullayev kabi shoirlar bu vazifani mahorat bilan uddalay olganlar. Mazkur davrda yaratilgan she'rlardagi ertak sintezining o'ziga xosligi shundaki, ushbu shoirlar ertak syujetiga xos epizodlar, obraz, motivlarni real hayotiy voqelikdagi muammolar ta'sirida yuzaga kelgan kechinma tasvirini berishda ijodiy foydalanganlar; xalq ertaklariga xos syujet motivlari, obraz va detallarni ertakdagi funksional vazifasiga zid qo'llab, paradoksal yondashganlar va ularning modifikatsiyalarini yaratganlar.

Adabiyotlar:

1. A'zam O'ktam. She'rlar va tarjimalar. – T., 2019. – B.65.
2. A'zam Obidov // Yoshlar kitobi:nazm, nasr, tarjima. 2008. – Toshkent: Sharq, 2008. – B.35-38.
3. Bo'tayeva Farida Afro'z. O'sha kun – bugundir. – T:Sharq, 2013. – B.320.
4. Chori Avaz. Tortilgan kamon. She'rlar. – Samarqand:Adabiyot va san'at, 1990. –39 b.
5. Eshanova Zilolaxon. O'zbek xalq dostonlarida mifologik obrazlar / O'quv qo'llanma. – Namangan, 2021. – 148 b.
6. Gulbahor Ortiqxo'jayeva // Yoshlar kitobi:nazm, nasr, tarjima. – Toshkent: Sharq, 2008. – B.81-86.

7. <https://kh-davron.uz>› uzbek / Samariddin Sayyidzod. Yangi she’rlar.
8. Imomova G. O‘zbek hikoyalarida badiiy sintez shakllari va ijodkorning poetik kontseptsiyasi. Filol. fanlari doktori (DSc) ... diss. – Toshkent, 2021. – 253 b.
9. Jamila Asqarova. “Yoriltosh” ertagi xususida // O‘zbek tili va adabiyoti, 2024-yil, – № 2. – 58-61.
10. Najmiddin Ermatov. Turon sog‘inchi. She’rlar. – Toshkent: Akademnashr, 2024. –144 b.
11. Sarimsoqov B. Folklorizmlar tipologiyasi masalasiga doir // O‘zbek tili va adabiyoti. – Toshkent, 1990. – № 4. – B. 37-45.
12. Sharipova L. XX asrning ikkinchi yarmi o‘zbek she’riyati badiiy taraqqiyotida folklor. Filol. fanlari doktori (DSc) ... diss. avtoref. – Toshkent, 2019 – 73 b.
13. Suxrob Ziyov. Daryo. She’rlar. – Toshkent: Akademnashr, 2024. –144 b.
14. Пропп В.Я. Исторические корни волшебной сказки. – Л., 1986. – С. 364.

СЎЗ САНЪАТИ ХАЛҚАРО ЖУРНАЛИ

8 ЖИЛД, 1 СОН

МЕЖДУНАРОДНЫЙ ЖУРНАЛ ИСКУССТВО СЛОВА

ТОМ 8, НОМЕР 1

INTERNATIONAL JOURNAL OF WORD ART

VOLUME 8, ISSUE 1

Контакт редакций журналов. www.tadqiqot.uz

ООО Tadqiqot город Ташкент,
улица Амира Темура пр.1, дом-2.

Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; E-mail: info@tadqiqot.uz

Тел: (+998-94) 404-0000

Editorial staff of the journals of www.tadqiqot.uz

Tadqiqot LLC The city of Tashkent,
Amir Temur Street pr.1, House 2.

Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; E-mail: info@tadqiqot.uz

Phone: (+998-94) 404-0000